

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
БАЛАЛАРДЫ ЕРТЕ ДАМУ ИНСТИТУТЫ**

**ЕСCERS-3 ШКАЛАЛАРЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП, МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ
ҰЙЫМДАРДА БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ САПАСЫН БАҒАЛАУ
БОЙЫНША ӘДІСКЕРЛЕР МЕН ПЕДАГОГТЕРГЕ АРНАЛҒАН
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ
ДЛЯ МЕТОДИСТОВ И ПЕДАГОГОВ ПО ОЦЕНКЕ КАЧЕСТВА
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ШКАЛЫ ЕСCERS-3**

Нұр – Сұлтан, 2022

Әдістемелік ұсынымдар «Балаларды ерте дамыту институтының» Ғылыми-әдістемелік кеңесінде қаралып, 2022 жылғы 28 сәуірдегі №4 хаттамалық шешіміне сәйкес ұсынылған.

ECERS-3 шкалаларын қолдана отырып, мектепке дейінгі ұйымдарда білім беру ортасының сапасын бағалау бойынша әдіскерлер мен педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдар, – Нұр-Сұлтан, 2022 - 37 бет.

Пікір жазғандар:

С.Н. Жиенбаева п.ғ.д., профессор

Г.К. Ибрагимова PhD

Г.О. Мукушева, сертификатталған сарапшы (ECERS-3)

Әдістемелік ұсынымдар 2021 жылы басталған зерттеу аясында ECERS-3 шкаласын қолдану арқылы сертификатталған сарапшылардың жүргізген бақылауларының нәтижесінде ағымдағы жағдайға жасалған шолуды және мектепке дейінгі ұйымдардағы заттық-кеңістіктік дамытушы ортаның баланың қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне сәйкес және қолжетімді болуын қамтамасыз ету үшін қажетті ұсыныстарды қамтиды.

Бұл әдістемелік құрал мектепке дейінгі ұйымдардың меңгерушілеріне, әдіскерлеріне, педагогтеріне, басқа да тақырыпқа қызығушылық танытатын қауымға ұсынылады.

«Балаларды ерте дамыту институты», 2022 ж.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	4
1 Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен білім беру сапасын өлшеуге арналған шкалалар.....	5
2 ECERS-3 сапаны бағалаудың халықаралық шкаласын қолдана отырып жүргізілген еліміздің балабақшаларындағы бақылау нәтижелеріне шолу.....	7
3 Дамытушы заттық-кеңістіктік ортаны ұйымдастыруға қойылатын талаптар.....	9
4 Мектепке дейінгі ұйымдарда білім беру ортасының сапасын бағалау бойынша әдіскерлер мен педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдар.....	10
5 Қорытынды.....	13
Қосымша	14
Әдебиеттер тізімі.....	18

КІРІСПЕ

Ш.Уәлиханов қоғамдағы өзгерістер халықтың мүддесі үшін болуы тиіс екенін атап өтті. «Әр адам және бүкіл адамзат бірігіп, өзінің басты мақсаты - материалдық әл-ауқатты жақсартуға тырысады. Бұл прогресс»¹. Шәкәрім Құдайбергеннің «үш шынайылығы»² ғылымның екінші айқын фактісі болды. Білім мен жұмыс әлемнің кілті болып табылады және адам жанын жақсарту арқылы адамға мейірімді қоғам құруға болады деп айтылды. Көрнекті ойшылдың тұжырымы бүгінгі білім сапасының маңыздылығын мойындауға негіз бола алады.

Алғашқы қазақстандық педагог - ағартушы Назипа Құлжанова мектепке дейінгі білім берудің белсенді жақтаушысы болды және 1923 жылғы «Мектепке дейінгі тәрбие» кітабында мектепке дейінгі білімнің маңыздылығын атап өтті³: «Кейде адамға өмір бойы балабақша тәрбиелейтін қасиеттер жетіспеуі мүмкін. Балабақшада алынған білім мектептегі білімге қарағанда әлдеқайда маңызды екені сөзсіз». Сонымен қатар, Н. Құлжанованың «баланың шынайы тіршілігі ойын» деп атап өткенін ескерсек, мектепке дейінгі ұйымдағы баланың қоршаған ортасының дамытушы әрекетке лайықты жасақталуы және оның қолжетімді болуы қаншалықты маңызды екенін дәлелдейді.

Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін⁴ іске асыру аясында мектепке дейінгі білім беру жүйесінің негізі басым бағыттары айқындалған. Соның ішінде әр баланың жеке қабілеттері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жайлы дамытушы қауіпсіз білім беру ортасын, оның ішінде инклюзивті орта құру қарастырылған. Мектепке дейінгі жастағы баланың жеке тұлғасын қалыптастыру үшін бұл өте маңызды. Бұл жаста балалардың сөйлеу, сенсорлық дағдылары қалыптасады, сондай-ақ ақыл-ой, дене, эстетикалық, патриоттық тәрбие беру көзделеді.

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта – бұл баланың психикалық әл-ауқатының қауіпсіздігіне, оны дамыту мақсаттарына сәйкес кеңістікті ұйымдастыру және баланың өз бетінше үйрену қабілетін дамытуға оң ықпал ететін жабдықтарды пайдалану.

Дамытушы орта баланы әрекетке ынталандырады, оны тұлға ретінде дамытады, қабілеттерінің ерте көрінуіне ықпал етеді. Балалар әрекетін осындай тәсілмен ұйымдастыру нәтижеге бағытталған даму механизмін құрайды. Бала жоспарланған мақсатты жүзеге асыруға ұмтылады.

Бұған дейін ECERS-R және қазіргі кезде ECERS-3 шкалаларын қолданып жүргізген зерттеу нәтижелері еліміздегі мектепке дейінгі ұйымдарда «Заттық-кеңістіктік орта» кіші шкаласы бойынша ортаның жабдықталуы мен оның балаларға қол жетімділігі төмендігін көрсетті.

¹ Қасабек А. Қазақ философиясы. А., 1996.

² Ш. Құдайбердіұлы. Үш анық. // Әлем альманах. Алматы, 1991. -19 б.

³ Құлжанова, Н. (1923). Мектептен бұрынғы тәрбие: Н.Алмеддинген кітабының ізімен. Қазақстан оқу комиссариатының тәрбие бөлімінің тапсыруымен жазылды. Орынбор: Қазақстан мемлекет баспасы - IV, 37 б. – РК

⁴ Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту дамыту моделі Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы № 137 қаулысы

Сондықтан, әдістемелік ұсынымдарда зерттеу деректеріне сүйеніп жасалған талдау және мектепке дейінгі ұйымдардағы баланы қоршаған ортасының дамытушы орта талаптарына сәйкес және қолжетімді болуын қамтамасыз ету үшін қажетті ұсыныстар берілген.

1. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕЛЕУ МЕН БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН ӨЛШЕУГЕ АРНАЛҒАН ШКАЛАЛАР

Әлемде әртүрлі ұйымдар санының өсуімен 1980 жылдардан бастап сапа туралы көбірек зерттеулер жүргізілді және бұл әдебиетте жиі қолданылатын танымал ұғымға айналуда⁵.

Шетелдік әдебиеттерге сәйкес сапаны анықтау мен бағалаудың әртүрлі мақсаттары бар: реттеу (әдетте минималды талаптарға сәйкес), зерттеу («балалардың нәтижелеріне әсер ететін тиісті және өлшенетін сипаттамалар мен өзара әрекеттесулер тұрғысынан») және тәжірибені жақсарту (қалыптастырушы бағалау)⁶. Осылайша, ата-аналар, педагогтер және саясаткерлер сияқты әртүрлі мүдделі тараптар сапаны басқаша анықтай алады.

Мектепке дейінгі білім беру сапасын жан-жақты бағалау шкаласы (ECERS), бөбектер / сәбилер үшін қоршаған ортаны бағалау шкаласы (ITERS), отбасылық балабақша шкаласы (FCCERS), ACEI жаһандық нұсқаулықтарды бағалау (GGA), қамқоршылармен өзара қарым-қатынас шкаласы (CIS) және негізінен құрылым мен процестің сапасын бағалайтын сыныпты бағалау жүйесі (CLASS) сияқты көптеген халықаралық құралдар бар. Алайда, бұл тәсіл өзін сарапшылар ретінде көрсететін зерттеушілердің пайымдауына негізделген, бұл «балалардың, ерте балалық шақ педагогтерінің, ата-аналардың және практиктердің көзқарастарындағы біз білетін сапаны түсінуіміздің дәрежесін елеулі түрде төмендетеді»⁷. Жаңа Зеландия сияқты кейбір елдерде, мысалы, АҚШ пен Австралиядағыдай, аккредиттеу процесінің негізінде емес, қарым-қатынас педагогикасы негізінде бағаланады⁸.

Уолш пен Гарднер⁹ quality Learning Instrument (QLI) деп аталатын мектепке дейінгі ұйымдардың сапасын бағалау тәсілін ұсынды. Олардың айтуынша, бұл әдіс олардың мақсаттарына сәйкес келеді, бұл екі қарама-қарсы бағдарламаның 4-5 жастағы балаларға қалай әсер ететінін түсінуге мүмкіндік береді. Солтүстік Ирландияда дидактикалық және пассивті оқыту моделі басым, онда олар «тақтадан көшіреді», алфавитті өтеді және механикалық жаттауға немесе моториканы дамытуға бағытталған формаларды «бояйды». Өз кезегінде,

⁵ Moss, P., Dahlberg, G., & Pence, A. (2013). Beyond quality in early childhood education and care: Languages of evaluation. Routledge.

⁶ Siraj-Blatchford, I., & Wong, Y. L. (1999). Defining and evaluating 'quality' early childhood education in an international context: Dilemmas and possibilities. *Early Years*, 20(1), 7-18.

⁷ Fenech, M. (2011). An analysis of the conceptualisation of 'quality' in early childhood education and care empirical research: Promoting 'blind spots' as foci for future research. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 12(2), 102-117.

⁸ <https://researchcommons.waikato.ac.nz/handle/10289/5997>

⁹ Walsh, G., & Gardner, J. (2005). Assessing the Quality of Early Years Learning Environments. *Early childhood research & practice*, 7(1), n1.

конструктивистік оқыту моделі балалардан процеске белсенді қатысуды талап етеді және балаларға таңдау жасауына мүмкіндік береді. Олар жас балаларды оқытудың эксперименттік моделіне сүйене отырып, Дьюи (1938), «шынайы білім тәжірибе арқылы келеді» деген (25-бет) сияқты философтардың еңбектеріне, сондай-ақ Пиагеттің қоршаған ортамен өзара әрекеттесу арқылы өз білімін құратын балалар туралы идеяларына сүйене отырып, өз тәсілдерін жасады. Балалар оқшауланбайды, бірақ құрдастарының және оқу процесінде оларды қолдай алатын басқа адамдардың қоғамында. Осылайша, оқытудың бұл эксперименттік моделі Выготскийдің әлеуметтік конструктивизм тұжырымдамасын да көрсетеді.

Тәжірибелік оқытудың ерекшеліктері Уолш пен Гарднердің⁹ келесі мәлімдемелерінде көрінеді:

* Балалар оқуға белсенді қызығушылық танытуы керек (мотивация және шоғырлану).

* Балалар тәуелсіз болуы керек және олар өзінің білім алуын белгілі бір бақылауға ие болуы керек (тәуелсіздік).

* Балалар өздерінің білім беру ортасында өзін қауіпсіз сезінуі керек (сенімділік пен әл-ауқат).

* Балалар басқалармен қарым-қатынас барысында (әлеуметтік өзара қарым-қатынас және құрметтеу) үйренуі керек.

* Балаларды оқыту біртұтас болуы керек және әртүрлі дағдылар мен білімдерді қамтуы керек (дағдыларды игеру).

* Балалардың метакогнитивті ойлау дағдыларын (жоғары деңгейлі ойлау дағдылары) дамыту қажет.

Егжей-тегжейлі әр бағыты «Assessing the Quality of Early Years Learning Environments»⁹ мақаласында жазылған.

Әдебиеттерде бала күтімі мен мектепке дейінгі білім беру сапасының екі негізгі компоненті жиі айтылады: біреуі құрылымдық өлшемге, екіншісі оқу процесіне қатысты^{10/11}. Сапаны бағалау үшін нәтижелерді де анықтау қажет. Сонымен қатар, оқу жоспары мен мазмұны бейімділік пен құндылыққа баса назар аудара отырып, әлеуметтік эмоционалды дамудың маңыздылығын көрсететін сапаның маңызды элементтері болып табылады. Оқу бағдарламасының сапасы балалардың тәжірибесінің толық болуын және контекстті көрсетуін қамтамасыз етеді¹². Сонымен, барлық төрт компонент бір - бірімен тығыз байланысты, соның ішінде педагогтың баламен сапалы қарым-қатынас орнатуына кепіл болатын дамытушы, әрі қолжетімді ортаның рөлі педагогикалық процесті ұйымдастырудағы бірден бір қажеттілік.

¹⁰ Lamb, M. E. (1998). Nonparental child care. In *Parenting and Child Development in Nontraditional Families* (pp. 47-64). Psychology Press.

¹¹ <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.15.2.213>

¹² Bogatić, K., Višnjić Jevtić, A., Campbell-Barr, V., & Georgeson, J. (2018). Initial Literature Review: Interpreting child-centredness to support quality and diversity in early childhood education and care. Initial Literature Review: Interpreting child-centredness to support quality and diversity in early childhood education and care.

2. ECERS-3 САПАНЫ БАҒАЛАУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ШКАЛАСЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ЖҮРГІЗІЛГЕН ЕЛІМІЗДІҢ БАЛАБАҚШАЛАРЫНДАҒЫ БАҚЫЛАУ НӘТИЖЕЛЕРІНЕ ШОЛУ

Халықаралық ұйымдар Қазақстандағы мектепке дейінгі ұйымдардағы болып жатқан жақсартуларды мойындағанымен, сапаны арттыру үшін шаралар қабылдау қажет деп мәлімдейді^{13/14}.

2021 жылы басталған мақсатты қаржыландыру аясындағы зерттеу жұмыстарының барысында ECERS-3 сапаны бағалаудың халықаралық шкаласын қолдана отырып жүргізілген еліміздің балабақшаларындағы бақылаулар 7 балдық шкала бойынша жалпы 2,3 балл деңгейін көрсетті, бұл «орташа сапа» бағамынан төмен, ал «жеткілікті ең төмен сапа» 3 баллдан басталады. Соның ішінде «Заттық пәндік-кеңістіктік орта» кіші сыныптамасы бойынша, әсіресе ойын және мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған арнайы жағдайлар сияқты көрсеткіштер бойынша көрсеткіштер 3 балдан төмен болды. Кубиктер, математика, ойын, табиғат/ғылым, музыка/қозғалыс, өнер, ұсақ моторика және т.б. сияқты көрсеткіштер бойынша «белсенділік түрлері» кіші сыныптамасы бойынша ең төмен баллдар анықталды. Зерттеу заттық-кеңістіктік ортаның баланың дамуына ықпал етуі үшін дұрыс ұйымдастырылуына, оның қолжетімді болуына, баланың педагогпен өзара қарым-қатынасына, баланың эмоционалды дамуына, жеке жұмысты күшейтуге және баланың мүдделерін қолдауға назар аудару қажеттілігін көрсетті.

ECERS бастапқыда кешенді бағалау құралы ретінде АҚШ балабақшалар үшін әзірленген, бүгін Канада, Германия, Италия, Швеция, Ресей, Исландия, Португалия, Англия, Испания, Австрия, Сингапур, Корея, Венгрия және Греция сияқты 20-дан астам елдерде қолданылады¹⁵. Қазіргі уақытта шкала әлемде мектепке дейінгі білім беру сапасын бағалаудың ең сенімді және жарамды құралдарының бірі ретінде қарастырылады^{16/17}.

ECERS-3 мектепке дейінгі білім беру сапасын бағалау шкаласы - бұл 6 ішкі сыныптамаға топтастырылған 35 көрсеткішті бағалайтын ликерт шкаласы бар бақылау парақтары:

Заттық-кеңістіктік орта

1. Ішкі бөлме
2. Күнделікті күтім, ойындар мен жаттығуларға арналған жиһаз
3. Ойындар мен жаттығуларға арналған кеңістікті ұйымдастыру
4. Оқшауланған орындар
5. Балаларға арналған кеңістікті визуалды безендіру
6. Үлкен моториканы дамытатын ойындарға арналған кеңістік
7. Ірі моториканы дамытуға арналған жабдық

¹³ <http://www.oecd.org/publications/multi-dimensional-review-of-kazakhstan-9789264246768-en.htm>

¹⁴ UNICEF. (2020). Country programme document. Kazakhstan. Economic and Social Council. 2nd Regular Session. Retrieved October 20, 2020, from: https://www.unicef.org/about/exco/board/files/2020-PL17-Kazakhstan_CPD-EN-ODS.pdf

¹⁵ Clifford, R., Reszka, S., Rossbach, H. (2010). Reliability and Validity of the Early Childhood Environment Rating Scale. Working paper. University of North Carolina, Chapel Hill, NC. <https://www.ersi.info/PDF/ReliabilityEcers.pdf>

¹⁶ Perlman, M., Zellman, G. L., & Le, V. N. (2004). Examining the psychometric properties of the early childhood environment rating scale-revised (ECERS-R). *Early Childhood Research Quarterly*, 19(3), 398-412.

¹⁷ Шиян О.А. Новые представления о качестве дошкольного образования и механизмы его поддержки: международный контекст // Современное дошкольное образование. Теория и практика. – 2013. – №5 – С. 68–78.

Балаға қарау және күтім

1. Тамақтану/тамақтану
2. Дәретхананы пайдалану
3. Гигиена
4. Қауіпсіздік

Сөйлеу және сауаттылық

1. Балаларға сөздік қорын кеңейтуге көмектесу
2. Балаларды қарым-қатынасқа шақыру
3. Балалармен жұмыс кезінде қызметкерлердің кітаптарды пайдалануы
4. Балаларды кітаптарды қолдануға ынталандыру
5. Баспа сөзімен / мәтінімен танысу

Белсенділік түрлері

1. Ұсақ моторика
2. Өнер
3. Музыка / қозғалыс
4. Текшелер
5. Рөлдік ойындар
6. Табиғат / ғылым
7. Математика сабақтарына арналған материалдар және математикалық

қызмет

8. Күнделікті қызметтегі Математика
9. Графикалық түрде бейнеленген сандарды түсіну
10. Алуан түрлілікті қабылдауға жәрдемдесу

Өзара қарым-қатынас

1. Балалардың ірі моторикасын дамыту жөніндегі қызметті қарау
2. Оқу мен оқытуға жекеше дербес тәсіл
3. Қызметкерлер мен балалардың өзара қарым-қатынасы
4. Балалардың бір-бірімен өзара қарым-қатынасы
5. Тәртіп

Бағдарламаны құрылымдау

1. Қызметтің өзгеруі (ауысулар) және күту уақыты
2. Еркін ойын
3. Топтық сабақтар: ойындар және оқыту

Шкаланың 35 көрсеткішінде 468 индикатор бар.

Әрбір көрсеткіш сапаның төрт деңгейімен 7 балдық Ликерт шкаласы бойынша бағаланады, онда әр деңгейге белгілі бір сипаттама беріледі. Жауап беру жүйесі сапа индикаторлары үшін «Иә»/ «Жоқ» дегенді қамтиды. ECERS-3 шкаласы негізгі ақпарат көзі ретінде бақылауға сүйенеді. Шкала балалардың қауіпсіздігі мен денсаулығымен қатар физикалық, әлеуметтік, эмоционалды және танымдық салаларды қамтитын ерте балалық шақтың дамуына жан-жақты көзқарасты ұстанады. Шкала материалдық ортаға, балалардың бір-бірімен және ересектермен қарым-қатынасына, пікірі балалар үшін маңызды және өзара тәуелді факторларының қамтылуына назар аударады. Сапа тек материалдық жабдықтармен (құрылымдық) ғана емес, сонымен қатар процестің сапасымен де бағаланады.

Сенімді және шынайы деректерді жинау үшін 2021 жылғы қыркүйек, қараша айларында мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында (Early Childhood Environment Rating Scale - ECERS) білім беру сапасын бағалаудың кешенді шкаласын қолдану бойынша 3-кезеңде 8 сарапшы оқытылып, сертификациядан өтті.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы елдегі мектепке дейінгі ұйымдар сапасының жалпы деңгейін анықтау, мектепке дейінгі ұйым қызметкерлері мен ата-аналар үшін сапа тұжырымдамасының қандай да бір құрамдас бөліктерінің маңыздылығын айқындау, сондай-ақ жиналған деректерді Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру сапасының өлшемшарттарын одан әрі әзірлеу үшін қолдану болып табылады.

3. ДАМУШЫ ЗАТТЫҚ-КЕҢІСТІКТІК ОРТАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта – бұл баланың психикалық әл-ауқатының қауіпсіздігіне, оны дамыту мақсаттарына сәйкес кеңістікті ұйымдастыру және осыған қажетті жабдықтар мен басқа да жарақтарды пайдалану.

Заттық-кеңістіктік дамытушы ортаға қойылатын жалпы талаптар¹⁸:

- қауіпсіз;
- қолжетімді;
- әртүрлі;
- мол;
- мазмұнды;
- көп атқарымды;
- өзгермелі;
- тартымды;
- қызығушылық аймақтарына бөлінген;
- қозғалыс ойындары аймағы тыныш ойындардан алысырақ орналастырылған.

Жас топтары бойынша заттық-кеңістіктік дамытушы ортаға қойылатын талаптар:

1) ерте жас тобында және кіші топта:

танымдық ойыншықтар, қарапайым пазлдар, зерттеушілік қызығушылығын белсендіретін қозғалмалы ойыншықтар, қимылды ойындарға қажетті құралдар, оның ішінде ірі және ұсақ моториканы дамытатын ойын құралдары, жұмсақ модульдер, қауіпсіз табиғи материалдардан жасалған ойыншықтар.

2) ортаңғы топта:

дамытушы ойыншықтар, құрастыруға арналған жинақтар, сурет салуға арналған құралдармен және соған лайық жайлы орындармен толықтыру, қол еңбегіне арналған құралдар мен ойыншықтар, театрландырылған ойынға

¹⁸ Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды сыныптарында 2021-2022 оқу жылында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хат – Нұр-Сұлтан қ. 2021ж. – 49 бет. www.irrd.kz

арналған жинақтар, қуыршақтар, түрлі машиналар, танымдық қызығушылығын жетілдіруге арналған табиғи материалдар, шағын модельдер.

3) ересек және мектепалды топтарында (сыныптарында):

дамытушы модульдер, күрделі пазлдар, құрастырылатын ойыншықтар, сауат ашу, алғашқы математикалық ұғымдарды игеруге ықпал ететін әртүрлі материалдар, баспа әріптері, сөздер, кестелер, үлкен шрифті бар кітаптар, боямақтар, сандары бар оқулықтар, сандары мен әріптері бар үстел үсті ойындары, ребустар, оқу құралдары, балалар энциклопедиялары, ғаламшардың жануарлары мен өсімдіктер әлемі, әртүрлі елдердің адамдарының өмірі туралы иллюстрацияланған басылымдар, балалар журналдары, альбомдар, суреттер мен карточкалар.

Сонымен қатар, заттық-кеңістіктік дамытушы ортаны қалыптастыру барысында барлық топтарда ойыншықтар мен ойын материалдарын толықтырып отыру қажет, таңдалған тақырып бойынша баланың қызығушылығын оятып, оны тарту үшін өзгертіліп отырады.

Көптеген импровизациялауға ыңғайлы материалдардың болуы маңызды (арқан, қорап, сым, доңғалақтар, ленталар және т.б.). Олар ойын барысында балалардың әртүрлі креативті идеяларын жүзеге асыруда, шығармашылық шешім қабылдауында қолданылатын болады.

4. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ САПАСЫН БАҒАЛАУ БОЙЫНША ӘДІСКЕРЛЕР МЕН ПЕДАГОГТЕРГЕ АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

Егер бала үшін бірінші тәрбиеші – ата-анасы, ал екінші тәрбиеші - педагог болса, Орта үшінші тәрбиешінің қызметін атқарады.

Қоршаған ортадағы барлық нәрсе баланың назарын аударып, оның дамуына ықпал ететіндей ұйымдастырылуы қажет. Қоршаған ортадағы заттардың барлығы материалдар, кеңістік, қабырғалар және еден - балалардың дамуына әсер ететін білім беру ресурсы ретінде қолданылады.

Ортаның қанықтылығы-балалар қолдана алатын әртүрлі материалдар мен ойындардың жеткілікті мөлшерде болуы. Ортаның қолжетімділігі-қолжетімді материалдардың болуы, балалар үшін оларды өз бастамасы бойынша дербес пайдалану мүмкіндігі. Мұнда Ортаның қанықтылығы мен қол жетімділігі ғана емес, сонымен бірге ересек адамның балаларға оны игеруге көмек көрсетуі де маңызды болып табылады.

Егер баланың өзін қоршаған ортаға (кеңістікке) әсер ету мүмкіндігі болса, ол маңызды және құнды тәжірибе алады, өзін осы кеңістіктің иесі және субъектісі ретінде сезінеді. Балалар өздерінің суреттерін қабырғалар мен фотолардан көргенде, олардың жоспарлары, идеялары, жұмыстары маңызды екенін және оларды құрметтейтінін сезінеді. Педагогтың баламен Ортадағы сапалы қарым-қатынасы үшін келесі мүмкіндіктердің болуы аса маңызды:

- Қызығушылық орталықтары
- Оқшау орындар
- Ортадағы сауаттылық

- Қарым-қатынас
- Тәрбиешінің әр баламен жылы қарым-қатынасын қалыптастыру
- Балалар арасындағы қақтығыстарды шешу
- Әлеуметтік нормаларды түсіну
- Достарымен іс-әрекеттерді таңдау мүмкіндігі
- Куррикулум (бағдарлама)
- Апта ішінде бірыңғай тақырыптың болуы (әндер, кітаптар, белсенділік, осы тақырыпта кеңістікті безендіру)
 - Балаларда күніне кемінде 2 сағат физикалық белсенділікке уақыттың болуы (балаларға белсенді қозғалуға мүмкіндік беретін , сыртта серуендеу (құрылымдалмаған))
 - Сабақтар тек үстелдерде ғана өткізілмеуі (егер бұл ұсақ моторика/сурет салу болса, қалғаны қозғалыста, кілемде, жатып және т. б.)
 - Кітап оқудың күнделікті іс-әрекет айналуы (педагог балаларға қызықты кітапты суреттерді, мәтінді саусақпен көрсетіп, кілемде дауыстап оқиды, бірақ балаларды оқуға мәжбүрлемейді)
 - Онымен сөйлесу арқылы баланың сөйлеуін дамыту және балаларға сөйлесу мен талқылауға мүмкіндік беру
 - Баланың қажеттіліктеріне назар аудару

Балаларда нені қолдау керек:

Балалардың дербестігін қолдау. Мұнда мәселені алдын-ала таңдап, соған сәйкес іс-қимылын жоспарлау, содан кейін нәтижені талдау арқылы шешуге баулу.

Балалар егер жасалатын әрекеттердің мәні оларға түсінікті болса өздері өте күрделі іс-әрекеттерді жасай алады.

Дербестікке қолдау көрсету үшін топтың барлық ортасы соған сәйкес жабдықталуы және баланың күн тәртібі соған сәйкес құрылуы қажет.

Бастама-бұл баланың жағдайға сәйкес өздігінен әрекет етуге ұмтылуы, мінез-құлықтың күрделі формасы, онда бала өзін ғана емес, сонымен бірге сыртқы жағдайлар мен мәдениеттілік талаптарын ескере отырып, ересек адаммен бірге бұрын игерген дағдыларын қолдануы.

Балалар бастамасын қолдау жолдары:

- психологиялық жайлылық жасау және кез-келген іс-әрекетте ересек адаммен эмоционалды байланыста болу
- ересектермен бірлескен ойын
- көбірек сөйлесу (жоспарлар туралы, әрекеттерге түсініктеме беру, түсіндіру, сұрақтар қою)
- суреттерді қарастыру, кітап оқу, бірге жаңа нәрселерді көру, таңдану, ойлап табу, заттардың қасиеттерін зерттеу
- таңдауды ұсыну
- ортада: өз жоспарларын өз бетінше жүзеге асыру үшін кеңістікті жабдықтау (сурет салу, ойнау, оқу және т. б. үшін)

○ мәселелерге, проблемалық мәселелерге, балалар идеяларын қолдауға және талқылауға, идеяларды жүзеге асыру тәсілдерін талқылауға баса назар аудару.

Егер педагог балалар тобында бастаманы қолдаса, онда балалар конфликтіге бармайды, оларда қызықты әрекет түрлері болады, олар бірі-бірімен алмаса алады, бірлескен ойындар ұйымдастыра алады, оларда көптеген идеялар пайда болады.

Эмоционалды жайлылық

Ол барлық салаларда баланың одан әрі дамуына негізделген.

Баланың эмоционалды жайлылығы оның қажеттіліктерін, мүдделерін, сезімдерін құрметтеуге негізделген. Баланың сана-сезімі енді ғана қалыптаса бастағанын ескеру маңызды. Өзін бағалауда ол ересектердің мағыналы әңгімелеріне сүйенеді.

Танымдық дамуы:

- қабылдауды, ойлауды, қиялды дамыту, міндеттерді шешу қабілетін дамыту;

- танымдық дамуды фактілерді механикалық есте сақтаумен шатастыруға болмайды.

Қиял - бұл мектепке дайындықтың маңызды факторларының бірі. Қиялдағы мәселелерді шеше отырып, бала ішкі жоспарда бейнені құруды үйренеді, қолма-қол іс-әрекеттен болжамды мүмкіндікке ауысуды үйренеді.

Мектеп жасына дейінгі жастағы бала әр түрлі мәселелерді шешуге дайын болуы керек, ал психологтар қиялды мектепте оқуының сәттілігін болжаудың бірі деп санайды, өйткені қиялда бала ішкі жоспарда бейнені құруды үйренеді, ол көргендерін және әлі көрінбейтін нәрсені түйсінуді үйренеді.

Құрдастарымен қарым-қатынас және өзара іс-әрекет:

○ ортақ оң ықпалды шарттары бар өзара іс-қимыл;

○ шағын топтарда жұмыс жасау;

○ бірлескен әрекетті белсендіретін қоршаған орта

○ құрмет көрсету ережелері:

○ дұрыс әлеуметтік қатынастардың үлгісі болатын ересек адам. Ересек адамның міндеті-олардың қарым-қатынасында делдал, медиатор болу және бір-бірімен келіссөздер жүргізуге, байланыс нүктелерін табуға үйрету.

Физикалық өзін-өзі реттеу

Өз сезімдерін, эмоциялар, мінез-құлық, қозғалысын бақылау қабілеттілігі.

Өзін-өзі реттеу – қабілетін, өзінің денесін, эмоцияларын, мінез-құлқын басқару.

Балалар үшін физикалық өзін-өзі басқаруды дамыта алатын кеңістік құру.

Денені, эмоциялары мен сезімдерін және мінез-құлықты бақылау бұл адам өміріндегі одан әрі табысқа негізделетін дағдыларымен тығыз байланысты және оған негіз болып табылады.

Эстетикалық даму

Кішкентай бала үшін эстетика - бұл эксперимент және зерттеу. Сұлулық оған әлі түсініксіз және маңызды емес, және жалпы, оған өз түсінігі сұлулық?

Ерте жаста баланың сенсорлық тәжірибесін қоршаған ортадағы заттармен барынша байыту.

Балаға көркем, музыкалық, театрлық мақсаттағы әртүрлі материалдармен тәжірибе жасауға мүмкіндік бере отырып, оның шығармашылық механизмін іске қосуға болады.

Баланың шығармашылық дамуы үшін оған оңтайлы жағдай жасау керек - бұл материалдың әртүрлілігі, оның қолжетімділігі.

Күтілетін нәтижелер:

- озық тәжірибесі бар мектепке дейінгі ұйымдардың санын ұлғайту;
- педагогикалық тәжірибені шыңдау;
- мектепке дейінгі ұйымдар көрсететін білім беру қызметтерінің сапасын арттыру;
- сапалы білім беру қызметін ұсынатын және сапа критерийлерінің талаптарына сәйкес келетін мектепке дейінгі ұйымдардың санын ұлғайту.

5. ҚОРЫТЫНДЫ

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде объективті бағалау жүргізу және тиімді шешімдер қабылдау мақсатында сапа өлшемшарттарының педагогикалық процестің ұйымдастырылуы мен оның іске асырылуын қамтуы аса маңызды. Сол арқылы педагогикалық тиімді әдіс-тәсілдердің өміршең жүйесі қалыптасады.

Бұл бағытта тікелей әкімшілік басқарудан мотивациялық жүйе қалыптастыруға, педагогтердің шығармашылық бастамасын дамытуға көшуіміз қажет. Ол үшін баланың дамуына әсер ететін қоршаған ортаның нақты көрсеткіштері негізінде білім беру қызметтерін көрсету сапасын басқару тетігін әзірлеуде әдіскерлеріміз және педагогтеріміздің педагогикалық процесті жүйелі бақылап, қажетті индикаторларды болжап, анықтай алуы маңызды болып табылады.

Баланың толыққанды дамуының кепілі болатын қажеттіліктер жиынтығы келесі 5 критерийлерді қамтиды және нәтиже беруі үшін бір-бірінен бөлек қарастырылмауы тиіс:

- заманауи жабдықталған материалдық база;
- дамытушы қолжетімді орта;
- білікті және мейірімді педагог;
- бала мен педагогтің сапалы қарым-қатынасы;
- ата-ананың педагогпен бірлігі және баланы қолдауы.

ҚОСЫМША

1-қосымша

Ата-аналар үшін сауалнама

1. Балаңыздың аты-жөні

2. Сіз балаға кім болып келесіз?

Анасы

Әкесі

Басқа _____

3. Жалпы, сіздің балаңызда келесі салалардың бірінде қиындықтар бар деп ойлайсыз ба: эмоцияға берілуі, жинақтылық, мінез-құлық немесе басқа адамдармен тіл табысуы?

ЖОҚ

ИӘ – аздаған қиындық

ИӘ – біршама қиындық

ИӘ – өте ауқымды қиындық

4. Балаңызға келетін ең қолайлы сөзді таңдаңыз:

Менің балам әрқашан балабақшаға барғанды ұнатады

Менің балам кейде балабақшаға барғысы келмейді

Менің балам үшін балабақшаға бару өте қиын

Менің балам үнемі балабақшаға барғысы келмейді

5. Менің балам мен тәрбиешінің қарым-қатынасы өте жылы бейтарап шеттетілген суық

6. Менің балама көп жеке көңіл бөледі

Әрқашан Жиі Кейде Сирек Ешқашан

7. Менің балама балабақшада

Көңілді Қызықты Жабырқайды Ұнамайды

8. Менің балам балабақшада өткен күні туралы айтады

Үнемі және ықыласпен Жиі, егер сұрасаң айтады Сирек, қызықты күн болғанда Ешқашан, балабақша туралы айтқан ұнамайды

9. Тәрбиешісі менің балам туралы, оның қызығушылықтары туралы көп ақпарат бере алады

Ешқашан Сирек Кейде Жиі Үнемі

10. Балаңыздың балабақшадағы тәжірибесін сипаттауға сәйкес келетін барлық жауаптарды белгілеңіз

Менің балам өзін қауіпсіз және сенімді сезінеді

Менің балам өз балабақшасында бақытты

Менің балам бұл балабақшаға барғалы ашушаң болды

Менің балам тәрбиешісін жақсы көреді

Менің балам өзін балабақшада жалғыз және оқшау сезінеді

11. Балам көбіне келесілер туралы айтады

Бүгін оқыған нәрселері

Бүгін не ойнады

Серуенде қалай жүрді

Қандай кітаптар оқылды

Өз нұсқаңыз _____

12. Мен өзімді сезінемін (сәйкес келетін барлық жауаптарды белгілеңіз):

Менің баламға көбірек көңіл бөлу керек

Менің балам балабақшада көбірек ойнауы керек

Менің балам балабақшада көбірек серуендеуі керек

Менің балама балабақшада көбірек көмек қажет

Менің балам балабақшада көбірек қарым-қатынасты қажет етеді

Менің балам үшін бәрі жеткілікті

Өз нұсқаңыз _____

13. Балаңыздың балабақшадағы күнделікті өмірі туралы тағы немен бөліскенді қалайсыз ?

Тәрбиеші жұмысының апталық рефлексиясы

(күнделікті жазып және қосып отырады, апта соңында толықтырылады)

1. Таңертең балалар тез қалып, топқа оңай қалыптаса ма?

Қиналып келетін балаларға көмектесу үшін мен не істей аламын?

2. Менің тобымда әрбір бала не жасағысы келетінін мен білемін бе?

Балаларды қалай жақынырақ танысам болады?

3. Балалардың ойындарын немесе өздері таңдаған іс-әрекетін аяқтауға, ойындары қанғанша ойнауға уақыт жеткілікті ме, әлде мен сабақ өту үшін оны жиі бұзамын ба?

Ойын барысын бұзбау үшін мен кестені қалай өзгертсем болады?

4. Балалар таңертең келгенде, мен олардың көңіл-күйіне мән беремін бе?

Мен қалай балалардың көңіл-күйін ескеріп, назар аудара аламын?

5. Біз оқу сабағына ауысқанда балалардың көңіл-күйі түсе ме?

Балалардың көңіл-күйі түспеу үшін не істей аламын?

6. Балаларға ойынға уақыт берілгенде, олар қуана ма?

Мен оқытуды ойын процесімен қалай кіріктіре аламын?

7. Балалар бір-бірімен жиі төбелесіп, келіспей қала ма?

Балалардың арасында мейірімділікті таратып, жылы қарым-қатынас орнату үшін мен не істей аламын?

8. Мен ӘРБІР балаға жеткілікті көңіл бөлемін бе?

Мен күнделікті, балалардың әрқайсына жеке көңіл бөлу үшін не істеуім керек?

9. Балалар ережелері және кейіпкерлері бар, белсенді әрі қиын рөлдік ойындарды бастайды

Мен балаларға ойнауды үйрету үшін не істеуім керек?

10. Балалар өздерінің қажеттіліктері мен мәселелерін маған еркін айта алады?

Ұялшақ және көп сөйлемейтін балалардың менімен еркін қарым-қатынас жасауы үшін не істеуім керек?

11. Балалардың өз дербестігін көрсетуіне мүмкіндік жеткілікті ме?

Балалардың өз дербестігін қолдау үшін мен не істей аламын?

12. Балалардың өз бастамашылдығын көрсетуіне мүмкіндік бар ма?

Балалардың бастамасын қолдау үшін мен не істеуім керек?

13. Күн бойы балалардың өз таңдауын жасауына мүмкіндік бар ма? Қандай?

Мен қалай оларға көбірек таңдау бере аламын?

14. Балалар топтағы өзгерістерге қалай қарайды ?

15. Күнделікті мен жұмсайтын уақыт (орта есеппен):

- _____ балалармен ойынға
- _____ тәжірибелік сабаққа
- _____ ұйымдастырылған оқу қызметіне
- _____ жазбаша есепке (рефлексияға)

3-қосымша

Топтағы жұмысты әдіскердің бақылауы

(топтағы бақылау негізінде)

1. Балалардың тәрбиешімен / құрдастарымен қарым-қатынасы қолайлы ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

2. Педагог бұл үшін жағдай жасады ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

3. Балалар командада жұмыс істеді ме?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

4. Тәрбиеші командада жұмыс істеу үшін жағдай жасады ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

5. Балалар бастама көтерді ме?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

6. Педагог балалардың бастамасын көрсету үшін жағдай жасады ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

7. Педагог балалардың тәуелсіздігін (дербестігін) көрсету үшін жағдай жасады ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

8 Балалар таңдау жасады ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

9. Балаларға қарым-қатынас ортасы қолайлы ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

10. Педагог бұл үшін жағдай жасады ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

11. Тәрбиешілерге бірге жұмыс істеу ыңғайлы ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

12. Тәрбиешілер пәндік-кеңістіктік ортаны тиімді қолдана ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

13. Балалардың балабақшадағы қоршаған ортасы бай, мазмұнды ма?

ИЯ / ЖОҚ мұны қалай

түсіндіңіз/көрдiңіз? _____

14. Тәрбиешілер қанша уақыт жұмсайды:

- балалар бастамашылық еткен белсенділік _____

- тәрбиешілер бастамашылық еткен белсенділік

15. Бақылау негізінде аптасына бір рет толтырылады

1. Балалардың іс-әрекетінде өзгеріс байқала ма?

Қандай? _____

2. Тәрбиешінің іс-әрекетінде өзгеріс байқала ма?

Қандай? _____

3. Топтағы атмосфера өзгерді

ме? _____

4. Тәрбиешіде қандай қиындық

туындады? _____

5. Жұмыс сапасын жақсарту үшін мен оларға қандай әдістемелік көмек ұсына

аламын? _____

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қасабек А. Қазақ философиясы. А., 1996.
2. Ш. Құдайбердіұлы. Үш анық. // Әлем альманах. Алматы, 1991. -19 б.
3. Құлжанова, Н. (1923). Мектептен бұрынғы тәрбие: Н.Алмединген кітабының ізімен. Қазақстан оқу комиссариатының тәрбие бөлімінің тапсыруымен жазылды. Орынбор: Қазақстан мемлекет баспасы - IV, 37 б. – РК.
4. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту дамыту моделі Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы № 137 қаулысы.
5. Moss, P., Dahlberg, G., & Pence, A. (2013). Beyond quality in early childhood education and care: Languages of evaluation. Routledge.
6. Siraj-Blatchford, I., & Wong, Y. L. (1999). Defining and evaluating ‘quality’ early childhood education in an international context: Dilemmas and possibilities. *Early Years*, 20(1), 7-18.
7. Fenech, M. (2011). An analysis of the conceptualisation of ‘quality’ in early childhood education and care empirical research: Promoting ‘blind spots’ as foci for future research. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 12(2), 102-117.
8. Dalli, C., White, E. J., Rockel, J., Duhn, I., Buchanan, E., Davidson, S., Ganly, S. (2011). Quality early childhood education for under-two-year-olds: What should it look like? A literature review. Report to the Ministry of Education. Ministry of Education: New Zealand. Retrieved March 24, 2019, from: <https://researchcommons.waikato.ac.nz/handle/10289/5997>
9. Walsh, G., & Gardner, J. (2005). Assessing the Quality of Early Years Learning Environments. *Early childhood research & practice*, 7(1), n1.
10. Lamb, M. E. (1998). Nonparental child care. In *Parenting and Child Development in Nontraditional Families* (pp. 47-64). Psychology Press.
11. Currie, J. (2001). Early childhood education programs. *Journal of Economic perspectives*, 15(2), 213-238. <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.15.2.213>
12. Bogatić, K., Višnjić Jevtić, A., Campbell-Barr, V., & Georgeson, J. (2018). Initial Literature Review: Interpreting child-centredness to support quality and diversity in early childhood education and care. Initial Literature Review: Interpreting child-centredness to support quality and diversity in early childhood education and care.
13. OECD. (2016). Multi-dimensional review of Kazakhstan. Volume 1. Initial Assessment. OECD Development Pathways. Retrieved May 25, 2018, from: <http://www.oecd.org/publications/multi-dimensional-review-of-kazakhstan-9789264246768-en.htm>
14. UNICEF. (2020). Country programme document. Kazakhstan. Economic and Social Council. 2nd Regular Session. Retrieved October 20, 2020, from: https://www.unicef.org/about/execboard/files/2020-PL17-Kazakhstan_CPD-EN-ODS.pdf
15. Clifford, R., Reszka, S., Rossbach, H. (2010). Reliability and Validity of the Early Childhood Environment Rating Scale. Working paper. University of North Carolina, Chapel Hill, NC. <https://www.ersi.info/PDF/ReliabilityEcers.pdf>

16. Perlman, M., Zellman, G. L., & Le, V. N. (2004). Examining the psychometric properties of the early childhood environment rating scale-revised (ECERS-R). *Early Childhood Research Quarterly*, 19(3), 398-412.

17. Шиян О.А. Новые представления о качестве дошкольного образования и механизмы его поддержки: международный контекст // Современное дошкольное образование. Теория и практика. – 2013. – №5 – С. 68–78.

18. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды сыныптарында 2021-2022 оқу жылында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хат – Нұр-Сұлтан қ. 2021ж. – 49 бет.

